

РЕЦЕНЗІЯ

доктора історичних наук, професора, професора кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин

Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Кучменко Елеонори Миколаївни

на дисертаційну роботу **Клапчук Валерії Миколаївни**

Бандурне мистецтво України середини XVIII – початку XXI ст.:

соціокультурний вимір»

подану на здобуття ступеня доктора філософії

з галузі знань 03 – Гуманітарні науки

за спеціальністю 032 – Історія та археологія

Актуальність дослідження полягає в тому, що зроблено спробу комплексно висвітлити розвиток бандурного мистецтва України середини XVIII – початку XXI ст. в соціокультурному вимірі із застосуванням принципу історизму. Очевидним є те, що, аналізуючи праці науковців, стало очевидним, що зазначена проблема є недостатньо вивчена в історії України, що зумовило вибір теми дисертації. На сьогодні в історичній науці, а саме це стосується історії культури, відсутні цілісні наукові доробки, які б були присвячені бандурному мистецтву зазначеного періоду в контексті соціокультурного виміру. Бандурне мистецтво – це унікальне та самобутнє явище української культури, яке за час свого історичного розвитку пройшло через етапи становлення, розвитку, занепаду та відродження. Саме бандурне мистецтво виконує роль явища, що зберігає, продукує й транслює як суспільні, так і національні цінності. Дані наукової розвідки, які провів автор зазначеної роботи, розкривають бандурне мистецтво як самодостатнє явище української культурної традиції народу, яке надалі потребує детального вивчення із залученням історико-культурних методів дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано на кафедрі історії України Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя відповідно до плану науково-дослідної теми «Регіональна історія України: соціокультурний дискурс» (протокол № 8 від 02.01.2020 р.).

Наукова новизна одержаних результатів. Уперше досліджено історико-культурний та соціокультурний вимір розвитку бандурного мистецтва в Україні середини XVIII – початку XXI ст.; систематизовано історіографічну розробку теми дослідження; запропоновано авторський підхід щодо періодизації розвитку бандурного мистецтва в Україні; висвітлено на основі окремих прикладів створення та розвиток капел бандуристів у XX – на початку XXI ст.; здійснено спробу дослідження історичної географії бандурних осередків; визначено перспективи розвитку бандурного мистецтва в контексті вітчизняного та зарубіжного досвіду

Практичне значення отриманих результатів дослідження. Отримані результати дисертаційного дослідження розширюють теоретичні та практичні знання щодо розвитку бандурного мистецтва в Україні середини XVIII – початку XXI ст.

Отримані результати можуть бути використані під час проведення наукових розвідок із історії культури, історіографії, історії України, краєзнавства, мистецтвознавства, музикознавства, культурології та під час створення відповідних узагальнюючих праць. А також бути впроваджені в навчальний процес у ЗВО при підготовки фахівців з галузі 03 – гуманітарні науки, що підтверджено відповідними довідками та актами впровадження.

Повнота викладення матеріалу дисертації у наукових публікаціях.

Результати дослідження висвітлені у 9 публікаціях: 4 з них у фахових виданнях України, 1 – у колективній монографії, 3 – у збірниках наукових праць та матеріалів конференцій, 1 – у науково-популярному часописі.

Ступінь обґрунтованості наукових положень. Наукові положення, що висвітлені в дисертації, обґрунтовані і повністю підтверджуються результатами досліджень. Вибрані автором методики проведення досліджень забезпечили одержання достовірних, обґрунтованих результатів.

Структура та зміст дисертації, її завершеність і відповідність встановленим вимогам щодо оформлення. Дисертація написана українською мовою та складається із вступу, трьох розділів, висновків до

кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та літератури (532 позиції), додатків. Загальний обсяг дисертації становить 317 сторінок, з них основна частина – 216 сторінок.

У вступі дисертант обґрунтовує актуальність свого дослідження, формулює мету та завдання, визначає об'єкт та предмет дослідження, формулює наукову новизну та практичне значення роботи.

У розділі 1 дисертантом було виділено основні етапи і узагальнено наявну історіографію, систематизовано джерельну базу і виокремлено методологічні засади дослідження проблеми бандурного мистецтва.

У другому розділі представлені історичні та соціокультурні аспекти бандурного мистецтва, проаналізовано еволюцію бандури і кобзи XVI – XVIII ст.; наведено періодизацію розвитку бандурного мистецтва; досліджено історичну географію бандурних осередків; уточнено створення та розвиток українських капел бандуристів у XX – на початку XXI ст.; наведено жанри та форми бандурного виконавства як важливі складові бандурного мистецтва. Серед визначних представників бандурного мистецтва було розглянуто персоналії тих, хто досяг певних висот у виконавській кар'єрі, зробив внесок у розвиток освіти та культури (В. Герасименко, А. Грицай, В. Ємець, Г. Ільченко, М. Теліга, Г. Хоткевич).

Наголошено, що бандура – це унікальний та окремий від кобзи лютнеподібний інструмент, який має свою генезу, морфологію та характерний спосіб гри. У грі на цьому інструменті застосовується метод щипка.

Запропонована періодизація розвитку бандурного мистецтва у контексті соціокультурного життя України під час різних політичних режимів (Речі Посполитої, Російської імперії, радянського режиму). Виражено причини появи, побутування бандури та досліджено історичний розвиток інструменту. Діяльність визначних бандурних діячів дозволила виокремити такі бандурні осередки – Волинь, Галичина, Харківщина, Чернігівщина, Кубань. Кожен регіон вирізняється своїми особливостями гри на інструменті, репертуаром, манерою виконавства та культурним взаємопроникненням.

З-поміж численних бандурних колективів для дослідження були обрані дві капели: на прикладі капели бандуристів імені Тараса Шевченка та Національної заслуженої капели бандуристів України імені Георгія Майбороди, а також інших творчих колективів було прослідковано вплив історичних подій на їх розвиток. Незважаючи на складні воєнні та повоєнні часи, учасники вищезазначених капел змогли зберегти та примножити культурні традиції у бандурному виконавстві та продемонструвати унікальний український репертуар зарубіжній публіці.

Зазначається, що сольне виконавство займає першість серед форм бандурного мистецтва, як найбільш популярне. Серед ансамблевих форм поширеними вирізняються малі форми – дуети та тріо бандуристів, та великі – капели та ансамблі бандуристів. Як солісту, так і учаснику колективу необхідно виразно демонструвати інструментально-виконавську або вокальну майстерність, презентувати мистецтво співу та гри, інтерпретувати музичний матеріал.

У третьому розділі досліджено сучасні тенденції розвитку бандурного мистецтва. Актуалізовано академічний розвиток бандурного мистецтва шляхом аналізу діяльності визначних діячів другої половини ХХ ст., розвитку мережі освітньо-мистецьких закладів, удосконалення музичного інструментарію. Головною подією в зміні морфології бандури став механізм переключення тональностей, що дозволив урізноманітнити оригінальний репертуар бандуриста.

Визначено перспективність розвитку бандурного мистецтва в контексті вітчизняного та зарубіжного досвіду. В Україні важливо надати державну підтримку у закупівлі нових інструментів та вдосконаленні вже існуючих. Також необхідно проводити різноманітні мистецькі імпрези для зацікавлення молодого покоління бандурою. Виконавці мають всі можливості для гідного представлення українського музичного інструмента за кордоном та його популяризації.

Досліджено роль бандурного мистецтва в представництві фестивально-конкурсного руху України та за кордоном. Кожен фестиваль або конкурс зберігає, примножує та продукує бандурне виконавство серед українських цінностей.

Також зазначається, що бандурне мистецтво здійснило чималий внесок в соціокультурну історію України.

В результаті проведених досліджень автор формулює висновки, які повністю відповідають поставленим задачам дослідження.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Суттєвих недоліків в дисертаційній роботі Клапчук Валерії Миколаївни не виявлено. Робота оформлена з дотриманням наявних вимог щодо структури, змісту, хоча й не позбавлена окремих огріхів.

Під час офіційного захисту варто обговорити наступні питання:

1. Як історико-соціальна складова окремих регіонів впливала на розвиток бандурного мистецтва у зазначений в роботі хронологічний час?

2. Чому для дослідження були обрані саме ці регіони?

Як можна поєднати соціокультурний вимір з розвитком бандурного мистецтва?

Чому, на Вашу думку, бандурне мистецтво є базовим явищем української музичної культури?

Загальний висновок. Дисертаційна робота Клапчук Валерії Миколаївни «Бандурне мистецтво України середини XVIII – початку XXI ст.: соціокультурний вимір», яка подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 – Гуманітарні науки за спеціальністю 032 – Історія та археологія, за своєю актуальністю, науково-теоретичним рівнем, новизною постановки та розв'язанням проблем, практичним значенням, є самостійною закінченою науковою роботою, що відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення

разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44).

Рецензент:

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри всесвітньої історії
та міжнародних відносин

Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

 — Е. М. Кучменко

